
Dr SRĐAN CVETKOVIĆ, naučni istraživač
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Trg Nikole Pašića 11

UDK 323.285:314.151.3-054.7(=163.3/.6)(100)"1965/1 98"
351.746.1(497.1)"195/198"

TERORIZAM I JUGOSLOVENSKA POLITIČKA EMIGRACIJA *

APSTRAKT: Rad se bavi analizom oblika terorističkih aktivnosti jugoslovenske političke emigracije protiv komunističkog režima u Jugoslaviji koje su kulminirale od druge polovine šezdesetih pa do početka osamdesetih godina 20. veka. U članku se daje i kratak pregled radikalnog odgovora države na terorističke izazove kroz proces „neutralisanja ekstremne emigracije“.

Ključne reči: terorizam, politička emigracija, Jugoslavija, komunizam, državna bezbednost

Iako se svi teoretičari slažu da je od početka sedamdesetih godina 20. veka terorizam jedan od najozbiljnijih globalnih izazova, sam pojam u savremenoj političkoj upotrebi jeste zaista klizav teren. U političkoj praksi često je mali korak od toga da se neka dejstva zavisno od stanovišta političkih faktora karakterišu kao oslobodilačka ili teroristička. Ne postoji ni jedinstvena definicija terorizma, a sam pojam se može razmatrati sa niza stanovišta (bezbednosnog, vojnog, političkog, pravnog i drugih). U oficijelnim udžbenicima bezbednosti terorizam je opisan kao *oblik subverzivnog delovanja i specijalnog rata smišljene i sistematske upotrebe akata nasilja radi sejanja straha prema ljudima od strane državnih organa ili organizovanih skupina da bi se postigli određeni politički ciljevi*.¹ Priručnik vojske SAD slično definiše terorizam – kao sračunatu upotrebu nasilja da bi se postigli ciljevi političke religijske i ideološke prirode od strane manjine. Slične definicije i varijacije se mogu naći kod pojedinih izraelskih, ruskih i drugih autora. U

---

* Rad je deo projekta *Konflikti i krize – saradnja i razvoj u Srbiji i regionu u 19. i 20. veku* (47030), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Milan Stojanović, *Savremeni terorizam i odbrana Republike Srbije*, Beograd 2007, 15–20; Obren Đorđević, *Leksikon bezbednosti*, Beograd 1986, 382.

arapskom svetu, međutim, reč ima nešto drugačije značenje. Savet Ulema definiše terorizam kao *nepravednu agresiju čiji su počinioci individue, grupe ili države u odnosu na ljudsko biće* pri tom naglašavajući da se džihad ne može poistovetiti sa terorizmom jer podržava borbu protiv okupacije i kolonizacije. Uravnoteženije definicije terorizma razlikuju *terorizam* i *teror*. Dok je terorizam usmeren protiv vlasti (*teror odozdo*) državni teror je nasilje države i njenih institucija prema sopstvenim građanima zavodjenjem strahovlade kako bi se primorali na podanički odnos.² Teorija poznaje različite vrste i oblike terorizma razlikujući tradicionalni (etnički, verski i ideološki) i moderni (ekološki, spiritualni i informatički) terorizam. Prema oblicima, teroristička dejstva se dele na: akcije, operacije, kampanje i agresije. Tradicionalna teroristička dejstva podrazumevaju terorističke pretnje, ucene, atentate, diverzije gerilske akcije itd. U savremenoj terorističkoj praksi poznata je upotreba i nuklearnog, biološkog i hemijskog oružja.³ Terorizam se kao metod političke borbe u savremenim međunarodnim odnosima javlja ozbiljnije neposredno posle Drugog svetskog rata, ali je eskalirao je tokom 1970-ih. Manifestovao se kroz: otmice vazduhoplova i određenih ličnosti (najčešće diplomata), diverzije na objekte određene zemlje, gerilske akcije i atentate.

Socijalistička Jugoslavija, bremenita teškim političkim nasleđem Drugog svetskog rata i sa brojnom i raznorodnom političkom emigracijom, nije bila imuna na pojave terorističkih dejstava inače učestalih u svetu tokom sedme i osme decenije 20. veka. Broj terorističkih akata rastao je u godinama kriza, unutrašnjih i spoljnih turbulencija, poput 1968. (student-ske demonstracije i Čehoslovačka kriza) kada dolazi do tri bombaške akcije u Beogradu za četiri meseca (maj–septembar 1968). Posle sloma i posete sovjetskih i američkih državnika SFRJ juna 1972. dolazi do ubacivanja najbrojnije do tada terorističko diverzantske grupe i pokušaja organizovanja gerilske borbe (operacija *Raduša*). Terorizmu kao obliku političke borbe tokom druge polovine 20. veka pribegao je ipak mali procenat od ukupne jugoslovenske političke emigracije i to mahom hrvatske – proustaške (često pod izgovorom tzv. *osvete za Blajburg*) a radi stvaranja samostalne hrvatske države. Ovaj vid delovanja imao je za cilj da se u međunarodnoj javnosti stvori utisak kako se protiv ustavom utvrđenog poretka u SFRJ vodi oružana borba, a ta aktivnost predstavi kao oslobodilački pokret (na način na koji su to činili pokreti u Irskoj ili Palestini i drugde).⁴ Prema istim analizama srpska i druge političke emigracije su u simboličnom broju slučajeva pribe-

² Radoslav Gaćinović, *Nasilje u Jugoslaviji*, Beograd 2002, 27.

³ M. Stojanović, *Savremeni terorizam i odbrana Republike Srbije*, 143–144.

⁴ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 45, 74. sednica, *Specijalni rat protiv SFRJ*, 23. april 1977, 43.

gle terorizmu, mahom u blažim oblicima. Ukupan teroristički deo emigracije se svodio na 1–3% aktivne političke emigracije, ali sudeći po izveštajima Službe državne bezbednosti (SDB) za zemlju je predstavljao ozbiljan bezbednosni i politički problem. Po nacionalnom sastavu, od 1.000 označenih terorista polovinom 1970-ih oko 700 ili 70% su aktivni u hrvatskim emigrantskim organizacijama, a svega stotinak u srpskim (oko 10%). Sa aspekta terorizma Službi državne bezbednosti su bile naročito interesantne sledeće ilegalne emigrantske organizacije: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo* – oko 300 članova, *Hrvatski narodni otpor-luburičevci* – oko 50 utvrđenih članova, *Ujedinjeni Hrvati Nemačke* – oko 300 članova i *Srpski oslobodilački pokret-Otadžbina* – 120 članova. Primećena su nastojanja ustaških terorista da za svoje akcije koriste ekstremiste iz albanske i makedonske emigracije. Prema evidenciji SDB terorističke organizacije su od 1970. do 1977. izvršile 30 diverzantsko-terorističkih akcija protiv SFRJ, a u celom periodu 1945–1977. oko 210, poginula su 72 lica i 232 lakše i teže povređeno.⁵

U praćenju i suzbijanju aktivnosti emigracije, SDB se više orijentisala na tzv. **ekstremnu emigraciju**, prevenciju terorističko-diverzantskih ataka, napada na građane i predstavništva, ali i agitaciju i stvaranje novih uporišta. U periodu od 1968. do 1970. osujećen je veći broj planiranih ataka u zemlji kako se kaže „*odgovarajućim metodama*“, razbijeno i pasivizirano nekoliko ekstremnih grupa i „*ekstremnih emigrantskih rukovodilaca*“. Otkriveni su svi izvršioci diverzija i utvrđeno je više pojedinaca i grupa u zemlji koji su radila za račun političke emigracije.⁶ Ipak od ogromnog broja emigrantskih organizacija tek nekoliko desetina je smatrano ekstremnim i potencijalno opasnim. Polovinom 70-ih, služba bezbednosti je pratila oko 35 „*ekstremnih organizacija*“ iz redova svih nacionalnih grupacija koje neprijateljski deluju protiv države i jugoslovenskih građana u inostranstvu. Kao najopasnije u izveštajima se navode, proustaške: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, *Hrvatski narodni otpor – luburičevci*, *Hrvatska revolucionarna mladež*, *Ujedinjeni Hrvati Nemačke* i *Francuske*, *Socijalistička stranka*; zatim četničke organizacije: *Srpski oslobodilački pokret Otadžbina*, *Srpski kulturni klub Sveti Sava*; potom ostale *Pokret za oslobođenje i ujedinjenje Makedonije*; *Albanska Prizrenska liga* i *Savez Kosovara* i dr. Najveći problem bila je obrada neprijateljske emigracije u prekomorskim zemljama (SAD, Južna Amerika i Australija). Identifikovano je oko 300 najekstremnijih, mahom mlađih ljudi, nosilaca diverzantsko-terorističkih aktivnosti i drugih subverzivnih delovanja. Među njima je ustanovljeno oko 50 profesionalnih diverzanata i

---

⁵ Isto, 44; Stane Dolanc, Zoran Vejnović, *Snage sredstva i metodi spoljnog ugrožavanja SFRJ*, Beograd 1985, 65.

⁶ AJ, SIV, 130, 558, *Analiza osposobljenosti i efikasnosti organa unutrašnjih poslova*, SSUP mart 1970, *Emigracija*, 72.

terorista. Aktivnosti se svode uglavnom na stvaranje uporišta ilegalnih grupa u zemlji i na izvršavanje terorističkih akata u manjim grupama.⁷

Ozbiljnijim terorističkim akcijama najviše je pribegavala proustaška emigracija, pre svega *Hrvatsko revolucionarno bratstvo* (zabranjena u Nemačkoj 1968), *Tajni ustaški pokret (TUPR)* i *Hrvatski narodni otpor – luburićevci*, dok su slične grupice među slovenačkom i srpskom emigracijom brzo razbijene akcijama SDB. Kao takvi ocenjivani su *Jugoslovenski komitet za prihvatanje emigranata* osnovan 1962. i *Jugoslovenski antikomunistički komitet – Oslobođenje (JAKO)* sa sedištem u Parizu (zabranjen u Francuskoj 1966). Oni su organizovali nekoliko sitnih diverzija prema predstavništvima JAT-a i turističkog saveza, fizičkih napada na jugoslovenske radnike i pokušaj gaženja kolima savetnika jugoslovenske ambasade dr Save Milutinovića u Štuttgartu.⁸ Zavisno od perioda, ustaška emigracija preuzima od 55% do 70% svih terorističkih akcija, a još u većem procentu najtežih. U oceni državnih organa u SR Nemačkoj početkom 70-ih kaže se: „*Hrvatski nacionalisti bili su i ostali jedno od žarišta terorističke i protivzakonite delatnosti radikalnih grupa stranaca na teritoriji SR Nemačke.*“⁹ Srpska emigracija na Zapadu je u ogromnoj većini bila nacionalno-demokratska, pa je u manjoj meri vična i voljna da se služi terorističkim metodama borbe. Jedina srpska organizacija koja je ozbiljnije obrađivana kao teroristička bio je *Srpski oslobodilački pokret Otadžbina (SOPO)* sa svega 80-tak aktivnih članova. Neki članovi ove organizacije su izvršili desetinu diverzantsko-terorističkih akcija prema jugoslovenskim diplomatsko-konzularnim predstavništvima u SAD i Kanadi.¹⁰ Ova grupa izvršila je diverzije na jugoslovenska predstavništva u SAD, Kanadi, Francuskoj i SR Nemačkoj, uglavnom noću, bez ljudskih žrtava i veće materijalne štete. Stoga i nije bila ozbiljnije gonjena od strane tamošnjih bezbednosnih organa, sve dok nije došlo do kidnapovanja američkog aviona 1977, pa je usledilo hapšenje i suđenje političkih emigranata članova SOPO. Ostala politička emigracija je za ovakve vidove borbe bile slabo organizovana i osposobljena. Neke od organizacija se nisu odrica-

---

⁷ „Moramo se, kao primarno efikasno i definitivno obračunati sa ekstremnom terorističkom emigracijom – grupama i pojedincima. Sadašnje pozicije službe za takav zadatak su nedovoljne, naročito u jezgrima ilegalnih terorističkih grupa. Zbog toga su razrađeni konkretni zadaci i utvrđena zaduženja u službi u republikama i pokrajinama, upravo u vezi sa prodorima u takve grupe radi njihovog razbijanja i uništavanja. Istovremeno služba je orijentisana na energično raščišćavanje veza emigracije u zemlji“ – navodi sekretar SSSUP-a Franjo Herljević u izveštaju s kraja 1975. AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 18, 1974, *Informacija o bezbednosti Franje Herljevića*, 9.

⁸ Milo Bošković, *Antijugoslovenska fašistička emigracija*, Beograd 1980, 223.

⁹ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 16.

¹⁰ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, *Analiza o sprovođenju Osnovnog zakona o unutrašnjim poslovima, 9. decembar 1967*, 27.

le i nasilnih metoda borbe ali u „povoljnijim međunarodnim okolnostima“ i ako se politička sredstva borbe iscrpe ili potpuno onemogućće.

Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv Jugoslavije imala je neretko oblik diverzantsko-terorističke akcije oslonjene na SAD i Zapad do 1948, ili SSSR i narodne demokratije u periodu 1949–1953. a zatim u hladnoratovskom periodu sa promenljivim motivima i političkom podrškom. Prema istraživanju dr Milana Pašanskog od 1945. do 1984. emigranti su izvršili čak 447 takvih akcija u kojima je stradala 101 a ranjeno 300 osoba. U antijugoslovenskim terorističkim aktivnostima je, prema podacima dr Mila Boškovića (autora bliskog službi bezbednosti), učestvovalo oko 1.200 političkih emigranata, a ustaše su po njemu bile čak četiri puta opasnije od četnika. **Hrvatsko revolucionarno bratstvo** (HRB) izvršilo je u Evropi i Australiji oko 120 terorističkih akcija i tom prilikom usmrtilo 53 i ranilo 118 lica.¹¹ Prema podacima službe bezbednosti HRB je izveo čak 50% svih terorističkih i diverzantskih napada na Jugoslaviju.¹²

Naročito visok stepen terorističkih aktivnosti bio je u periodu neposredno posle Drugog svetskog rata i nestabilnih odnosa sa Istokom i Zapadom i borbe protiv ostataka poraženih formacija.¹³ Prvi zabeleženi teroristički akt u emigraciji jeste ubistvo konzula Vicka Glumčića koga su već 1946. u italijanskom logoru Eboli ubili četnici. Samo tokom 1945–1947. u Jugoslaviju je sa Zapada ubačeno 826 špijunskih grupa i oko 5.000 terorista.¹⁴ Period 1950–1960. bio je mirniji, naročito u godinama 1953–1957, kad emigracija nije ubacila nijednu diverzantsko-terorističku grupu. Od kraja 60-ih, prema izveštajima službe bezbednosti, terorizam pokazuje stalan porast. U periodu od 1962. do 1971. bilo je 50 pokušaja raznih terorističkih akata, od kojih u Švedskoj 8 samo od marta 1968. do 1971.¹⁵ Od 1960. do 1964. u zemlju je ubačeno 25 terorista, a 1960. izvršene su 3, 1961. – 21 1962. – 23 terorističke akcije na jugoslovenska predstavništva u inostranstvu. Tokom 1962. uhvaćeno je 31. lice a 1963. njih 13. Od 1964. do 1967. ponovo vlada relativno zatišje (godišnje hvatano 4–5 lica za terorističku delatnost). Još ozbiljnija eskalacija terorizma kreće od 1967. kada su te i sledeće godine izvršene 22 terorističke akcije, od kojih 3 u zemlji (najveća je *podmetanje bombe u beogradskom bioskopu 20. oktobar* jula 1968) i 19 na objekte u inostranstvu, koji su bili pristupačniji za ovakvu vrstu dejstava. Ukupno tokom 1966–1972. izvedene su 92 diverzantsko-terorističke aktiv-

¹¹ M. Bošković, *n. d.*, 227–228.

¹² *Ko je ubijao srpske političke emigrante*, <http://www.srpskadijaspora.info/inc/cirilica.asp?id=6011>

¹³ Samo od 1945. do 1947. zabeleženo je 826 diverzantsko-špijunskih grupa sa više od 5.000 terorista. – M. Bošković, *n. d.*, 214.

¹⁴ Isto, 117.

¹⁵ M. Bošković, *n. d.*, 213.

nosti: 42 u zemlji i 51 u inostranstvu. Statistika kazuje da su od toga 54 izveli pripadnici ustaške emigracije, četničke svega 15 lakših, a svi ostali 24. Najviše je terorističkih dejstava bilo tokom turbulentnih godina, u vreme i po obračunu s maspokom 1971–1975. kada je samo 1973. osuđeno 67 terorista, a za šest meseci od oktobra 1974. do marta 1975. 34 lica. Tokom 1975. i početkom 1976. izvršeno je 30 i sprečeno 17 akcija i osuđeno ukupno 90 lica zbog delovanja u emigrantskim organizacijama, označenih kao terorističke ili zbog saradnje s njima. Za dve godine 1977. i 1978. pripadnici terorističke emigracije ubili su 6 i ranili 4 građana SFRJ i iseljenika i ukupno izveli 47 diverzantsko-terorističkih akcija i 30 drugih provokacija. Povećana aktivnost terorista je zabeležena na teritoriji SAD, Kanade, Australije i nekih zapadnoevropskih zemalja. Tokom 1981. uhapšeno je 12 ubačenih lica u zemlju, a 1983. izvršene su 24 terorističke akcije u kojima je poginuo jedan emigrant i više povređeno. Od početka 80-ih primećuje se veća aktivnost albanskih iredentističkih organizacija i njihova sprega sa hrvatskim ekstremistima.¹⁶ Od ukupno 72 ubijena i 232 ranjena lica u akcijama od 1945. do 1977. preko 80% svih su žrtve do 1953. godine.¹⁷ Ako se izuzme pad aviona iz 1972. (za koji se sumnja da je moguće odgovorna ČSSR) ukupno je u svim terorističkim akcijama posle 1962. izgubilo život 9 lica i oko 40 ranjeno. Najviše akcija bilo je u SR Nemačkoj – 18, SAD 16, Švedskoj 9, Australiji 8, Belgiji 4, Francuskoj 3, Italiji 2, Argentini, Kanada i Paragvaju po jedna.¹⁸ U kojoj meri je SDB eventualno provocirala izvesne akcije da bi

---

¹⁶ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 15. AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 64. *Informacija o zaštiti ustavnog poretka 29. mart 1979.*, 6; S. Dolanc, Z. Vejnović, *n. d.*, 65.

¹⁷ M. Bošković, *n. d.*, 225–230.

¹⁸ Isto, 225–230. Od 1962. do 1985. na jugoslovenske diplomatske predstavnike izvršeno je više terorističkih akcija, mahom ustaške emigracije. Izdvajamo: 1962. – napad na konzula u Klivlendu, ubistvo službenika predstavništva u Bonu M. Popovića (9. septembar); 1966. – pokušaj atentata na konzula u Marsburgu A. Klarića (19. april), atentat na službenika konzulata u Štutgartu S. Milovanovića (30. avgust) atentator Franjo Gereta, pripadnik HRB pravosnažno osuđen u SR Nemačkoj na 8 godina robije; 1969. – pokušaj atentata na šefa vojne misije u Z. Berlinu dr A. Kolendića (30. jun) i slanje eksplozivnog paketa konzulatu u Hamburgu (20. jul); 1971. – upad i terorisanje osoblja u konzulata Geteborgu (10. februar); ubistvo ambasadora V. Rolovića u Stokholmu (7. april) i pokušaj atentata na generalnog konzula u Milanu (25. mart) (atentatori uhvaćeni i pravosnažno osuđeni u Švedskoj); 1972. – pokušaj atentata na konzula u Geteborgu i ranjavanje konzula u Štutgartu V. Đukića; 1973. – napad i pokušaj kidnapovanja osoblja konzulata u Geteborgu (3. april); 1975. – pokušaj atentata na vicekonzula u Lionu M. Đogovića (29. mart), napad na konzula M. Bulajića u Njujorku (april) i napad na šefa misije u Njujorku (maj); 1976. – atentat na konzula E. Zdovca u Štutgartu (7. februar), pokušaj atentata na vicekonzula u Dizeldorfu V. Topića (28. jun). Godinu 1977. obeležilo je stotinak terorističkih akcija ekstremnih emigranata. Najviše akcija izveli su ustaše luburićevci, koji su, između ostalog, u Čikagu držali kao taoce 8 služ-

unela pometnju među emigrante i u kojoj meri su akti zloupotrebjeni za eliminaciju pokreta i pojedinaca koji su preferirali borbu političkim sredstvima ostaje da se ispita i do kraja rasvetli po otvaranju arhiva Službe državne bezbednosti.

Vremenom teroristički oblik delovanja prihvataju neke organizacije koje se nisu deklarirale kao radikalne i manji deo srpske emigracije. *Hrvatska Legija časti* (po ugledu na Janka Pustu) osnovana zarad atentatorskih akcije u zemlji, osim *Hrvatskog revolucionarnog bratstva* i *Hrvatski oslobodilački pokret* otvoreno se izjašnjavala za terorističke metode. Bilo je pokušaja naročito posle 1965. da se za terorističke akcije angažuju i radnici na privremenom radu u inostranstvu (ubistva lokalnih funkcionera, rušenje spomenika NOB-a i drugo). Do izvršenja takvih zadataka uglavnom nije dolazilo jer su ova lica otkrivana. U periodu 1968–1970. politička emigracija je, prema saznanjima SDB, pripremala oko stotinu terorističkih akcija, od čega je pokušala 22, a izvela 13. Primećuje se da emigracija tokom 70-ih radi konspirativnije, planovi se utvrđuju u uskom krugu, brižljivije se vrši odabir diverzanata, obuka, izbor oružja, pa se otkrivanje i sprečavanje čine sve složenijim.¹⁹

Služba državne bezbednosti je „odgovarajućim metodama“ osujetila veći broj planiranih ataka. Na meti su bila diplomatsko-konzularna predstavništva, službenici i pojedine istaknute ličnosti kao i emigranti koji su „ostali privrženi zemlji“. Najčešća meta u SFRJ su bile železničke pruge, mostovi, vojni, privredni i turistički objekti, nešto ređe mesta javnog okupljanja: bioskopi, aerodrom, autobuske i železničke stanice, istorijski spomenici itd. Pominju se i diverzije protiv stranaca u SFRJ i demoliranje njihovih automobila, kako bi se sprečio priliv stranih turista, izazvao publicitet i dat dokaz o postojanju otpora u zemlji. Vlast je smatrala da je osnovni

---

benika konzulata SR Nemačke radi puštanja na slobodu ustaše S. Bilandžića; 1980. – 3. juna ustaše su podmetnule eksploziv u muzej ispred Kipa slobode u Njujorku koji je tom prilikom oštećen; 1981. – u Minhenu, 9. avgusta eksplodirala bomba u kući R. Šulca, poznatog izdavača, zbog štampanja Dedijerove knjige o Titu; 1982. – u nekoliko restorana na moru (Smokva na Pagu, Galeb u Rijeci, TO u Šibeniku i u Zadru) ranjeno desetak gostiju, a nekoliko ih je smrtno stradalo. Organizatori akcije i izvršioци su ustaški emigranti iz Nemačke; 1982. – podmetnut eksploziv u zgradi firme Renk u Ausburgu, u kojoj se nalazi klub jugoslovenskih građana na privremenom radu u inostranstvu, a 2 meseca kasnije ustaški teroristi podmetnuli su bombu ispred predstavništva JAT u Njujorku; 1983. – u Vinkovcima podmetnut eksploziv na železničkoj stanici, a nekoliko meseci ranije, eksplodirala je i benzinska pumpa u S. Brodu; 1983. – 26. jula u Štokholmu, članovi HDP provalili u prostorije Geneksa i izvršili napad na predstavništvo SFRJ u Švedskoj, da bi 7. avgusta u Karlsruheu ubijen Jugosloven J. Tatar, a njegove ubice D. Šišnjak i B. Vukušić osuđeni su na doživotnu robiju. – M. Bošković, *n. d.*, 214–218; Bože Vukušić, *HRB – rat prije rata*, Zagreb 2012, 37 i dalje.

¹⁹ AJ, SIV 130, 558, *Analiza osposobljenosti i efikasnosti organa unutrašnjih poslova*, SSUP mart 1970, 79–84.

motiv svih akcija bilo sejanje straha, nesigurnosti i panike.²⁰ Diverzanti i teroristi su se regrutovali od mlađih ljudi sa putnim ispravama (20–30 godina sa kratkim emigrantskim stažom – do 7 godina). Uglavnom su bili seoskog porekla, fanatično nacionalistički i verski raspoloženi. Među njima je dosta studenata i visoko obrazovanih (inženjeri, trgovci, ugostitelji, prosvetni radnici). Teroristi su u socijalnom smislu 74% seoskog porekla i 12% radničkog. Oko 90% su bili religiozni, a oko 40% njihovih očeva pripadali su poraženim antikomunističkim i kolaboracionističkim formacijama. Utičala je i moda vremena, mnogi su političke idole videli u legendarnim gerilskim vođama poput Če Gevare, u nemačkoj grupi *Bader-Majenhof* ili *Crvenim brigadama* u Italiji.²¹ Bili su u kontaktu ili nekoj vrsti koordinacije sa ilegalnim grupama u zemlji. Organizacija većine terorističkih grupa neobično podseća na tajna društva, službe bezbednosti ili mafiju. Članovi prolaze kandidatski staž, polažu zakletvu na kraju obuke, nisu upoznati sa delovanjem i organizacijom čitave grupe, deluju u manjim grupama, za kršenje pravila podležu strogim kaznama, pa i likvidaciji.²²

Prema procenama SDB-a na intenziviranje terorističkih akata u drugoj polovini 1960-ih i tokom 1970-ih uticalo je nekoliko faktora, prevažodno globalni porast terorizma. Povećan ugled SFRJ u svetu navodio je delove emigracije na zaključak da isključivo terorizmom mogu skrenuti pažnju međunarodne javnosti na svoje ciljeve. Postojala su „četiri žarišta“ za pripremu terorističke delatnosti protiv Jugoslavije: Australija, Francuska, Švedska i Savezna Republika Nemačka. SDB je operisao sa dve glavne baze za obuku terorista: *Dorbrin* i *Marsburg*, kod Bodenskog jezera, na trojezičnoj granici Austrije, Nemačke i Švajcarske i u šumama u okolini *Fridrihshavena* (Nemačka). Podaci iz 1966. navode da za aktivnost u zemlji i u Zapadnoj Evropi postoji oko 600 pripremljenih terorista i u Australiji oko 200. Godišnje je hvatano u proseku desetak terorista, ako izuzmemo 1972. godinu kada je broj više nego udvostručen. Uglavnom su svi koji su završili obuku bili naoružani samo pištoljima. Glavna slabost bili su nedostatak finansijskih sredstava za nabavku eksploziva i drugog naoružanja i opreme i nedo-

---

²⁰ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 16.

²¹ Hrvatski emigrant Bruno Bušić verovao je u program i metode gerilske revolucije. Obožavao je Ernesta Če Gevaru, a kao levičar ushićeno je pratio delovanje Crvenih brigada. Takvo uverenje delili su skoro svi pripadnici Hrvatskog revolucionarnog bratstva. Pripadnici grupe Bader-Majnhof hapšeni su u dva ciklusa 1972. i 1977. a Crvenih brigada u velikoj akciji aprila 1979. kada su uhapšeni profesor Antonio Negri i još 13 ultralevičara. – I. Čizmić, *Hrvatska politička emigracija i hrvatska država*, Vjesnik, <http://www.vjesnik.hr/razno/dijaspora/>; AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 15.

²² M. Bošković, n. d., 217.

voljna priprema i disciplina. Eksploziv je u manjim količinama nabavljan u SR Nemačkoj, Belgiji i Španiji, a novac je, osim dobrovoljnih priloga, dobijan ucenama i reketiranjem ekonomskih emigranata. Zbog tih razloga grupe su često do kraja 60-ih trpele neuspeh, otkrivane su, hvatane ili „neutralisane“ (likvidirane).²³

Terorističke organizacije se od početka 70-ih više orijentišu na objekte i ličnosti u inostranstvu zbog dostupnosti i lakšeg izvođenja akcija, ali i zbog psihološkog efekta i većeg odjeka u javnosti zapadnih zemalja.²⁴ SDB je, sa svoje strane, bila duboko infiltrirana u političku emigraciju, unosila je sumnju da su pojedinci saradnici DB izazivajući razdor među vođama, proturajući glasove da je delatnost grupe poznata DB, ali i preduzimala akcije za nasilno neutralisanje ovakvih grupa, pri čemu se često nije pravila odgovarajuća selekcija između političkih aktivista i terorista (rukovodeći se često nacionalnim i drugim simetrijama). Nije postojala spremnost većine građana da sa teroristima sarađuju, pa su brzo otkrivani. Tokom 1962–1976. izvršeno je 25 napada na jugoslovenska diplomatsko-konzularna predstavništva, 12 napada i podmetanja požara u turističkim predstavništvima, jugoslovenskim klubovima i slično. Posle napada na objekte najbrojniji su atentati kojih je u ovom periodu bilo 19, a u njima je ubijeno 4, a ranjeno 8 službenika.²⁵

Gerilske akcije koje se najčešće definišu kao oružani otpor stanovništva jedne zemlje protiv agresora, okupatora ali i postojećeg sistema vlasti nisu bile tako česte. Takva dejstva izvode obično male raznoliko naoružane grupe i jedinice vrlo pokretljive izbegavajući frontalne sukobe iznenadno i uz oslonac na lokalno stanovništvo.²⁶ Prvi veći takav pokušaj je zabeležen već početkom jeseni 1947. kada je po nalogu kralja Petra II angažovan poručnik JVuO **Andrija Lončarić** da bude ubačen u Jugoslaviju i *izvidi situaciju u zemlji*. Veza u Trstu mu je bio američki obaveštajac Dragoljub Vurdelja. Korespondencija je trebalo da se odvija preko službenika francuske ambasade. Praćen je, međutim, još od Trsta od UDB-e (preko Vurdeljinog telohranitelja), a uhapšen u Beogradu marta 1948. zajedno sa dvojicom taksista koji su mu pomagali (Vidaković i Alimpijević), a kasnije još 11 tajno ubačenih komandosa (10 je pohvatano još na granici) dok je poslednji B. Bošković tajno praćen. U mrežu UDB-e, u kojoj je kao agent-provokator istakao

²³ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 16.

²⁴ M. Bošković, *n. d.*, 222.

²⁵ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 16.

²⁶ Izraz *gerila* se javio još u vreme Napoleonovih ratova u Španiji, a kasnije se zadržao u različitim interpretacijama za hajdučiju, partizanski rat i slično. – *Vojni leksikon*, Beograd 1981.

Nikola Milovanović Grba (bivši oficir JVO), „upecao“ se i poznati advokat Strahinja Subotić koji je početkom 50-ih zbog pisanja referata o svrgavanju režima osuđen na 7 godina zatvora dok je Bošković dobio 12, a ostali vremenske kazne od jedne do sedam godina. Lončarić je osuđen na 20 godina zatvora, ali je pušten 1962. na intervenciju SAD i Francuske i isporučen u Trst. Odatle je prešao u Francusku, a zatim SAD gde je učestvovao u formiranju tajne organizacije SOPO u kojoj je bio glavni instruktor za obuku eksplozivom.²⁷

Posle Rezolucije Informbiroa mnogo su aktivniji bili *prostaljinistički emigranti*. Susedne narodne demokratije bile su baze za obuku i ubacivanje diverzanata. Bugarskoj je u tom smislu dodeljena posebna uloga (s obzirom i na pogodan brdsko-planinski teren). Diverzantsko-teroristički kursevi držani su u Dragomanu, na Vitoši kraj Sofije, Petriču i drugde a bugarska vlada se nije stidela takvog gostoprimstva „jugoslovenskim patriotima“. Iz ovih centara, diverzanti su delovali pre svega na teritoriji istočne Srbije. Na svim istočnim granicama je vladalo opsadno stanje sa čestim incidentima. U razdoblju 1948–1953. zvanična statistika zabeležila je 7.877 incidenata od kojih 142 oružana.²⁸ U direktnim sukobima na jugoslovenskoj teritoriji sa IB-emigrantima uhvaćeno je 161 lice. Pri tom je poginulo 43 pripadnika organa bezbednosti, 40 ranjeno i 14 nasilno oteto.²⁹

Učestale u periodu od Drugog svetskog rata do 1953. gerilske terorističke akcije gotovo da su zamrle su do polovine 60-ih, kada se primećuje ponovo intenziviranje sa kulminacijom u vreme *maspoka*.

Nadalje gerila, kao radikalni vid terorističke borbe ostaje tipična za ustašku hrvatsku emigraciju. Srpski emigranti ovakve akcije nisu preduzimali od vremena likvidacije grupe A. Lončarića početkom 50-ih. Najaktivnija je u tom smislu bila emigrantska grupa *Hrvatsko revolucionarno bratstvo* (formirana 1961. u Upsali, Švedska, zatim prebačena u Australiju). Organizacija se najviše pročula po ubacivanju grupe emigranata radi organizovanja otpora među stanovništvom u SFRJ. Pripadnici organizacije su, prema izveštajima SDB, u manjim grupama ubacivani u Jugoslaviju od početka 60-ih: 1963. – 9 terorista, 1972. – 19, 1973. – 2. Teroristi su obučavani od 1969. ali se čekao pogodan moment. Najpoznatija gerilska teroristička akcija ustaške emigracije opočela je ne slučajno na 40-godišnjicu tzv. *Velebitskog*

---

²⁷ Tokom 1967. i 1968. SOPO je izvršio tri diverzije na jugoslovenska diplomatska predstavništva u SAD. Andrija Lončarić je bio dobar prijatelj sa Dragišom Kašikovićem, poznatim antikomunističkim aktivistom (ubijen u Čikagu 1977). Lončarić je nađen mrtav u Parizu 10. marta 1969, a francuska policija i srpski emigranti su za ubistvo optužili jugoslovensku tajnu službu.

²⁸ Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju druga Tita*, Beograd 1983, 462.

²⁹ Dragan Marković, *Istina o Golom otoku*, Beograd 1990, 63.

*ustanka*³⁰ u Kraljevini Jugoslaviji, kada je tzv. grupa *Feniks* od 19 ustaša osujećena u operaciji *Raduša* krajem juna 1972. Oni su na osnovu zahteva maspokovaca verovali da među hrvatskom narodom vlada dovoljno jako antijugoslovensko raspoloženje i da je došlo vreme za oružanu pobunu protiv Jugoslavije. Grupa od 19 diverzanata iz HRB-a, tzv. *Bugojnska grupa*, ušla je na teritoriju Jugoslavije 20. juna 1972. kod Dravograda i stacionirala se u okolini planine Raduše u centralnoj Bosni s ciljem da se podigne ustanak i sruši vlast u Jugoslaviji tj. izvojuje nezavisna Hrvatska. Posle dugotrajne potere u okolini Bugojna, u kojoj je učestvovalo oko 30.000 pripadnika Teritorijalne odbrane, u borbama je do 28. juna živote izgubilo 15 terorista (među kojima i vođe grupe braća Adolf i Ambroz Andrić), 4 je uhvaćeno i izvedeno pred Vojni sud u Sarajevu gde su osuđeni na smrt (kazna je nad trojicom i izvršena – Mirkom Vlasnovićem, Đurom Horvatom, Vejsilom Keškićem), dok je 19-godišnji Ludvig Pavlović pomilovan na 20 godina.³¹ U operaciji je stradalo 13 a ranjeno 15 pripadnika snaga bezbednosti. Tom prilikom se posebno istakao komandant Teritorijalne odbrane BIH, ratni komandant i general-pukovnik Franjo Herljević, što ga je verovatno preporučilo za novog sekretara SSUP-a (1974–1982).³² Prema rečima Božidara Spasića akcija je vešto isplanirana tako da je i sama SDB bila iznenađena jer je izgubila trag teroristima u Francuskoj. Operacija *Raduša* označila je prekretnicu u borbi države protiv terorizma i dovela do promene filozofije antiterorističke borbe – do aktivnijeg i mnogo oštrijeg nastupa protiv označenih terorističkih grupa i u samim zemljama iz kojih deluju (koji je navodno tražio sam Tito).³³

Služba bezbednosti je kao ilegalne poluvojne organizacije u zemlji označila sledeće grupe nastale ili ubačene u periodu 1960–1974: *Hrvatski*

---

³⁰ *Velebitski* ili *Lički ustanak* je, u stvari, akcija grupe od 15-ak ustaša iz italijanskog grada Zadra koja se 1932. prebacila na Velebit i napala mesnu policijsku stanicu u mestu Brušani. Posle rata najpoznatija je bila akcija tokom 1947. – *Gvardijan*, kada je uhapšeno 117 ubačenih terorista, među kojim i vodeći ljudi ustaškog pokreta B. Kavran, Lj. Miloš, A. Vrban, i drugi. Čelnici operacije *Gvardijan* presudama Vojnoga i Okružnog suda u Zagrebu osuđeni su na smrt, a preostala 43 na stroge kazne od 15 do 20 godina zatvora; Berislav Jandrić, *Represivne mjere komunističkog režima prema hrvatskoj političkoj oporbi 1945–1975. – najznačajniji politički procesi*, <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7323.pdf>

³¹ Na izdržavanju kazne bio je u S. Mitrovici, gde se 1987. navodno potukao sa Ž. Ražnatovićem Arkanom i bio kažnjen. Prebačen je u zatvor u Hrvatskoj 1990. i ubrzo pušten 1991. da bi poginuo na ratištu u Hercegovini – *Svedočenje Ranka Mataruge radnika KPD Sremska Mitrovica* maj 2008.

³² S. Zečević, *Sećanja i kazivanja*, Beograd 2004, 249.

³³ Akcija Bugojanske grupe je izazvala veliki publicitet u SFRJ, odnosno vlasti su je iskoristile u propagandne svrhe. O njoj je TV Sarajevo godine 1985. snimila mini-seriju *Brisani prostor*, a Đorđe Ličina je napisao knjigu *Dvadeseti čovjek*. – Bojan Dimitrijević, *Istorijski aspekti terorizma u Jugoslaviji*, Istorija 20.veka, 1–2008, Beograd 2008, 134–136. *Svedočenje Božidara Spasića*, Ćirilica, TV Košava, 1. jun 2010.

pokret otpora (formiran 1962. sa 104 člana u vreme otkrivanja i u kontaktu sa tajnom ustaškom organizacijom u emigraciji); *Hrvatski oslobodilački pokret* (nastao 1964. u Zagrebu, Rijeci i Imotskom, u momentu otkrivanja imao 50 članova), *Skupina Zagreb* (formirana 1970) sa 20 članova, *Hrvatski oslobodilački pokret* (otkriven 1974); *Zagrebačka grupa* 1975. (navodno ubačena 1974. u zemlju) itd. Zadatak im je, navodno, bio napad na saobraćajnice i infrastrukturne objekte, izazivanje nemira, likvidiranje političkih funkcionera i slično.³⁴ U Hrvatskoj je posle maspoka bilo sporadičnih grupa, hapšenih zbog „*neprijateljske delatnosti*“ i sprege sa ekstremnom emigracijom, pa je u 1974–1975. u Zadru uhapšena i osuđena grupa od 15-ak sledbenika maspoka koji su bili u sprezi sa ekstremnom emigracijom. U Rijeci je uhapšena grupa od 10 lica koja je pomagala ubačene teroriste na Velebitu, a 1 lice u Slavonskoj Požegi, dok je u Gospiću 7 jataka predato sudu. U Zagrebu su 19. oktobra 1974. uhapšeni ustaški emigranti Nenad Marketić i Zlatko Grbeša iz SR Nemačke, članovi tzv. *Zagrebačke grupe*. Zbog terorističkih akcija osuđeni su na 10, odnosno 12 godina strogog zatvora.³⁵

Podmetanje eksploziva kao najčešći vid terorističke aktivnosti javlja se primetnije krajem 60-ih. Ustaški terorista Ivan Jelić je zbog postavljanja mine u garderobi železničke stanice u Beogradu 23. maja 1968 (kojom prilikom je lakše i teže povređeno 12 lica) osuđen na smrt a kazna je ubrzo i izvršena. Postojala je, navodno, i namera za podmetanje bombe na zagrebački kolodvor. Maja 1969, kad i Miljenko Hrkać, suđen je emigrant Ante Penavić, koji je navodno za sumu od 10.000 maraka trebalo da postavi eksploziv na zagrebački kolodvor u isto vreme kada i Ivan Jelić na beogradskoj železničkoj stanici.³⁶ U Srbiji i Jugoslaviji su najpoznatiji teroristički akti bili diverzija na Železničkoj stanici i u **bioskopu 20. oktobar** u Beogradu juna 1968. pripisani hrvatskim ekstremistima okupljenim u *Hrvatskom narodnom otporu*. **Miljenko Hrkać**, 21-godišnji tesar iz Mokrog, bez stalnog zaposlenja (sezonski radio u *Opekarni* u Mariboru) kao član *Hrvatskog oslobodilačkog pokreta* navodno je za sumu od 5.000 maraka pristao da postavi eksploziv na železničkoj stanici i u bioskopu **20. oktobar** 13. jula 1968. u vreme prikazivanja filam *Rififi u Panami*.

Prema optužnici, on je navodno sa ustaškim emigrantom Antom Penavićem 13. jula 1968. postavio bombu pod sedište br. 6 u 16. redu bios-

---

³⁴ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc.645, 03–05 1978, Komisija za pomilovanje, *Presuda Miljenku Hrkaću, br. Kžs-10/76*.

³⁵ M. Bošković, *n. d.*, 224.

³⁶ Podmetanje bombe ispred zgrade Putnika u Beogradu 3. juna 1968. u vreme studentskih demonstracija je moguće samo policijska taktika da se kompromituje studentski pokret jer počilnic nikad nije pronađen, niti je pričinjena veća materijalna šteta. – M. Bošković, *n. d.*, 224.

kopa 20. oktobar u Balkanskoj ulicu u Beogradu. Posle njegovog udaljavanja u 21.05. došlo je do eksplozije kojim prilikom je Sava Čučurović izgubio život, a Magdalena Novaković zadobila teške telesne povrede i ostala bez obe noge. Lakše je povređeno 85 osoba, a načinjena materijalna šteta od 116.630 dinara. Pored ovog 24. septembra 1968. Hrkać je navodno postavio minu i kod groblja *Narodnih heroja* na Mirogoju, a 25. septembra 1968. podmetnuo minu u garderobi železničke stanice u Beogradu, kada je teže i lakše povređeno još 13 lica i načinjena materijalna šteta od 486.000 dinara. Po izvršenom delu, Hrkać je navodno podneo izveštaj u emigrantskoj organizaciji u Štutgartu i uzeo novac. Ubrzo po dolasku u zemlju krajem 1968. je uhapšen. Kao direktan Hrkaćev saučesnik, u optužnici je označen Ante Penavić, preko koga je navodno stupio u ustašku organizaciju. Bio je to formalno prvi zamašniji teroristički akt unutar SFRJ.

Slučaj Hrkać u nadalje pratile mnoge kontraverze o čemu svedoči i činjenica da je smrtna kazna izvršena tek posle deset godina. Hrkać je konačno, posle dugog sudskog procesa na tri stepena, gde je, između ostalog, poricao svoje prvobitno priznanje i dalje tvrdio da nije on izvršilac nego njegov stariji brat blizanac Božo. Govorio je da je nevin i tražio saslušanje pod hipnozom ili detektorom laži (na osnovu ovog podignuta je optužnica u Mariboru protiv njegovog brata). Tvrdio je da je nagovoren da prizna delo od lokalnog funkcionera SUP-a Rade Vukojevića, inspektora iz Mostara, budući da mu je nudio posao, a supruga mu je bila pred porođajem. Hrkać je procesuiran pred OKS u Beogradu, Vrhovnim sudom Srbije i Saveznim sudom Jugoslavije na osnovu prvobitnog iskaza i 30. decembra 1976. pravosnažno osuđen na smrt streljanjem. Kazna je izvršena tek 10. januara 1978. što je i poslednja smrtna kazna izvršena zbog političkog terorizma u SFRJ.

Budući da u momentu izvršenja krivičnog dela nije imao navršenu 21 godinu (nedostajalo je dva i po meseca kod dela u bioskopu i 8 dana kod dela na stanici) njemu nije po zakonu mogla biti izrečena smrtna kazna zbog akta u bioskopu (po čl. 135.) za koji je dobio 15 godina. Iskorišćena je okolnost što je garderoba na železničkoj stanici proglašena za objekat „od vitalnog privrednog i državnog značaja u sticaju sa ubistvom“ (po čl. 114 KZ), pa je na osnovu toga osuđen na smrtnu kaznu jer se po ovom članu mogla izreći smrtna kazna i za učinioce mlađe od 21 godine.³⁷ Za njegov slučaj ispoljio je izuzetno interesovanje kabinet Predsednika republike, više puta

---

³⁷ Hrkać je iskoristio zakonsko pravo i odbio je da svedoči na procesu svom bratu Boži koji je u međuvremenu emigrirao. Sud je prihvatio stanovište da „protivrečnosti u izmenu priznanja optuženog i pravog stanja stvari treba pripisati diverzantskoj taktici optuženog, koji je bio obučen kako se u pojedinim situacijama treba držati i ponašati“. *AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 646, Komisija za pomilovanje 03–05/1977, Predmet Miljenka Hrkaća osuđenog na smrt streljanjem, 1–27; M. Bošković, n. d., 224.*

tražeći od Vrhovnog suda informaciju o slučaju. Posle tri ponovljena suđenja pravosnažno je osuđen tek 1977. Treće suđenje je bilo tajno. Komisija za pomilovanje Predsedništva SFRJ odbila je njegovu molbu na sednici 15. novembra 1977, posle čega je kazna izvršena u krugu Centralnog zatvora u Beogradu.³⁸ Novije interpretacije tog slučaja navode da je Hrkać poslužio kao tzv. *zec*, to jest da je pod pritiskom ili voljno najpre priznao krivicu kako bi omogućio bekstvo pravih terorista (njegov brat Božo i ostali u međuvremenu su emigrirali) da bi potom prešao na poricanje dela nadajući se da će biti oslobođen. S druge strane državna bezbednost je na ovom slučaju dokazivala svoj kredibilitet tako da je postojao imperativ osude kako ne bi priznala poraz.³⁹

Ustaška emigracija je svoje najveće *bombaške akcije* u Jugoslaviji izvela mahom na terenu Srbije tj. Beograda, a gerilske na terenu Dalmacije, Like, BiH, Gorskog kotara, Hercegovine, a mnogo manje u Zagrebu i drugim većim gradovima centralne Hrvatske.⁴⁰

Tokom 1963. minirana je pruga u Gorskom kotaru, ali bez većih posledica jer je to učinjeno na pogrešnom mestu, a grupa od 9 emigranata je istog dana uhvaćena. Dana 17. juna 1969. podmetnut je plastični eksploziv u zgradi SO Knin, a iste godine desilo se ubistvo komandira milicije u Karlobagu (kada su likvidirana dvojica terorista). U toku 1972. podmetnut je plastični eksploziv u vozu Beč–Zagreb koji je eksplodirao 25 km od Zagreba kada je povređeno 6 lica.⁴¹

U Splitu je juna 1975. uhapšen ustaški emigrant Vinko Barešić, član HRB-a, koji je trebalo da postavi eksploziv u turističkim mestima na Jadranu. Osuđen je na 20 godina strogog zatvora. Član HNO-a Miloš Tvrtko pos-

---

³⁸ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 646, Komisija za pomilovanje 03–05/1977, 20 sednica, *Predmet Miljenka Hrkaća osuđenog na smrt streljanjem*, 1–27. Hrkać je najpre priznao delo u istrazi, ali je kasnije na sudu poricao. Otežavajuća okolnost po tužilaštvo je što je imao brata blizanca i što nije bio punoletan, kao i neke procesne okolnosti oko dokazivanja krivice, pa se sudski proces razvukao na gotovo čitavu deceniju. Hrkać je, prema svedocima, kada je kasnije suočen sa činjenicom da je devojka ostala bez obe noge navodno zaplakao. M. Bošković, *n. d.*, 258–259. M. Mihajlov, koji je jedno vreme u S. Mitrovici bio u ćeliji sa Hrkaćem, o njemu piše: „Stavili su me da budem zajedno sa trinaesticom osuđenih na smrt. Tako sam se upoznao sa Miljenkom Hrkaćem, zajedno smo šetali. Krišom mi je dao da pročitam njegovu presudu. Po njegovom kazivanju zapravo, nije on podmetnuo bombu u beogradskom bioskopu 20. oktobar, to je učinio njegov stariji brat, koji je radio u Ljubljani s kojim je bio neopisivo sličan. Posredi su bili plemensko-arhaični odnosi, Miljenko je preuzeo ulogu žrtve. Kad je saznao da mu je brat zbrisao u Australiju, odmah je pozvao islednike i rekao: „Nisam ja! Svejedno, streljali su ga...”. – Sve moje robije, NIN, br. 2648, 28. septembar 2001; Svedočenje Mihajla Mihajlova u intervjuu autoru, Beograd 3. oktobar 2007.

³⁹ *Slučaj Hrkać*, Uviđaj, RTS, 26. septembar 2012.

⁴⁰ M. Bošković, *n. d.*, 305.

⁴¹ AJ, Vrhovni sud Jugoslavije, 212, fasc. 18, str. pov. 1966, *Neprijateljska delatnost političke emigracije protiv SFRJ, Diverzantsko teroristička delatnost*, 16.

tavio je 17. septembra iste godine tempiranu minu koja je eksplodirala ispred zgrade Kreditne banke u Zagrebu. Osuđen je na smrtnu kaznu, koja je zamenjena strogom zatvorskom kaznom od 20 godina.⁴²

Učestalost diverzija u privredi se naročito primećivala polovinom 70-ih, kada je od 340 slučajeva u 35 bila utvrđena **sabotaža**. Posle požara u skladištu farmaceutskih proizvoda u Ljubljani krajem 1974. šteta je procenjena na 8 milijardi dinara, a u požaru u Baru 14 milijardi. U eksploziji u preduzeću *21. oktobar* 17. marta 1975. pričinjena je šteta od 200 miliona dinara, uz 4 povređena radnika. SDB je tragao za vinovnicima više eksplozija u Makedoniji za koje je sumnjičen albanski iredentistički pokret, kao i u slučaju kada je iz transporta oružja iz Kragujevca, preko Kosova za Skoplje, došlo do velike krađe krajem 1974. godine.⁴³ Povodom toga preduzeta je specijalna akcija *Čelik* koja je trebalo da poveća bezbednost objekata.⁴⁴ Tokom 1976. osuđen je Radoslav Gajić na 10 godina jer je bio navodno upućen u planove podmetanja bombe pod mostove na pruzi Beograd–Bar, železničke stanice u Sarajevu itd. Bilo je podmetanja eksploziva u Zagrebačkoj pošti br. 2, 15. novembra 1974, kada je poginuo jedan službenik, zatim eksplozija mine kod *Kreditne banke* u Zagrebu (18. novembra 1976) i drugih manjih diverzija kasnije.⁴⁵ Za pet meseci, od kraja 1974. do početka 1975, bilo je 130 alarmantnih najava diverzantsko-terorističkih akcija ekstremne emigracije od kojih znatan broj i realizovanih. Radi se o slučajevima u kojima je služba raspolagala podacima da ekstremisti pripremaju izvršioce, eksploziv za dizanje u vazduh vozova i mostova, za obaranje aviona, da organizuju ubijanje ili kidnapovanje i druga dela. Postoje nagoveštaji da su mnogi pripadnici službe i radnici u inostranstvu stradali u sumnjivim saobraćajnim nesrećama.⁴⁶

Teroristima su pripisivane i tri **otmice i diverzije na vazduhoplove**,⁴⁷ od kojih je najveća obaranje aviona DC-9 1972. iznad Srpske Kamenice

---

⁴² AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 24–1975, 26. sednica, *Neka aktuelna pitanja bezbednosti – izlaganje saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića 18. mart 1975*, 5; B. Jandrić, n. d.

⁴³ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 24–1975, 26. sednica, *Neka aktuelna pitanja bezbednosti – izlaganje saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića 18. mart 1975*, 4.

⁴⁴ Isto, 9.

⁴⁵ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 648, Komisija za pomilovanje 03–05/1977, *Predlozi komisije za pomilovanje SAP Kosova*; M. Bošković, n. d., 225–230.

⁴⁶ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 24–1975, 26. sednica, *Neka aktuelna pitanja bezbednosti – izlaganje saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića 18. mart 1975*, 7.

⁴⁷ U drugoj polovini 20. veka ova vrsta diverzija postaje sve češća, a vrhunac doživljava 70–80-ih godina. Prva otmica aviona zabeležena je 16. juna 1948, između Macao i Honkonga. U avionu bila 24 putnika, a otmičari su bila trojica Kineza, koja su saznala da će

u ČSSR, kada je poginulo 27 putnika. U novije vreme istraživači govore da je to, u stvari, bila greška vojnih vlasti Čehoslovačke jer je avion navodno leteo nisko i ušao u koridor leta aviona u kojem se vozio sovjetski predsednik Leonid Brežnjev. Greška je, navodno, tada zataškana zbog „*socijalističke solidarnosti*“, a jugoslovenskoj strani je, prema istom navodu, politički odgovaralo da ovu akciju pripiše ustaškoj emigraciji.⁴⁸ Iste godine desila se otmica aviona švedske kompanije SAS od strane proustaške terorističke grupe, kojim je izvršena ucena za oslobađanje Miro Barešića (atentatora na Vladimira Rolovića u Stokholmu 1971. iz zatvora u Švedskoj). Sredinom septembra 1976. izvršena je otmica aviona TWA od strane petorice pripadnika ustaške emigracije na čelu sa Zvonkom Bušićem sa zahtevom da se u vodećim američkim listovima objavi pamflet *Proglas američkom narodu i Deklaracija nezavisnosti* i da se rasture letci iz aviona iznad Londona. Američke vlasti su to prihvatile i pored ubistva jednog i ranjavanja drugog američkog policajca.⁴⁹ Tokom 1977. zabeležena je još jedna otmica aviona kom-

---

u avionu biti pošiljka 10 kg zlata. Iste godine desila se otmica u Bugarskoj, pa u Grčkoj. Avion u Grčkoj otela su šestorica studenata komunista koji su prisilili kapetana da sleti u Skoplje. Tokom 1950–1955. u Jugoslaviji su zabeležena 4 slučaja u kojima je posada aviona bila prinuđena da prizemli avion u nekoj susednoj, zapadnoj zemlji. Dana 17. oktobra 1951. pilot JAT-a I. Kević je upravljao avionom DC-3 punim putnika na relaciji Ljubljana–Beograd. Zatražio je azil, a jugoslovenska vlada je podnela zahtev za ekstradiciju, koji je odbijen, a na njegov zahtev avion je prinudno sleteo u Cirihi. 24. juna 1952. Bogdan Žigić je sa dvojicom putnika prisilio avion na liniji Zagreb–Pula da skrene u Italiju. Slučajevi avio-otmica više se beleže tokom 1960. Samo u toj godini desilo se 17 otmica aviona, od kojih su dva leta završena tragičnim udesom i ljudskim žrtvama. Trend otmica aviona narednih godina prelazi i na Bliski istok. Prema podacima Organizacije međunarodnog civilnog vazduhoplovstva (ICAO), od početka 1969. do juna 1970. desilo se ukupno 118 otmica vazduhoplova i 14 sabotaža na civilno vazduhoplovstvo. Za to vreme se 7.600 putnika, pripadnika različitih nacionalnosti, suočilo se strahom za sopstveni život. – M. Bošković, *n. d.*, 192.

⁴⁸ Od 28 članova posade i putnika jedino je preživela stjuardesa Vesna Vulović, pošto je bila vezana za svoje sedište u delu aviona koji je posle eksplozije ostao spojen za toalete i pao na snegom pokrivenu planinu. Prema zvaničnoj verziji, Vesna je pala sa visine od 10.000 metara, pa je nakon što se oporavila od brojnih preloma primila i titulu za Ginisov rekord od Pola Makartnija, a tokom 70-ih je postala nacionalni heroj u Jugoslaviji. Dopisnik ARD-a iz Praga, Peter Hornung-Andersen, češki novinar Pavel Theiner i stručnjak za vazdušni saobraćaj Tim van Beveren nakon višegodišnjeg istraživanja i uvida u tajne spise čehoslovačke obavestajne službe i posle razgovora sa očevicima i stručnjacima, zaključuju da se JAT-ov avion raspao u blizini severnočeškog mesta Srbska Kamenice samo nekoliko stotina metara iznad zemlje, a ne na visini od 10.000 metara, kako se dosad tvrdilo i da ga je najverovatnije srušila češka vojska iz bezbednosnih razloga. – *AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 54, 93. sednica, 16. februar 1978.* Informacija i platforma o poseti čehoslovačkog ministra MUP-a J. Obzine; <http://www.naslovi.net/2009-01-25/dw/nesmireni-duhovi-jatovog-aviona/1012075>; <http://www.javno.com/hr-svijet>

⁴⁹ Zvonko Bušić, inače blizak rođak Bruna Bušića ubijenog godinu dana ranije, zbog tog dela osuđen je na doživotni zatvor (ostali na 30 godina robije) u SAD, a tek 2010. oslobođen je daljeg izdržavanja kazne. – M. Meštrović, *U vrtlogu hrvatske politike*, 181.

panije TWA u SAD, i to članova SOPO (*Srpski oslobodilački pokret Otadžbina*). Nakon otmice sredinom 1979. osuđeno je 8 terorista: Nikola Kavaja, Boško Radonjić, Stojiljko Kajević i još neki članovi SOPO a organizacija je zabranjena. Kavaja je bio značajna ličnost i jedan od osnivača grupe SOPO. Organizacija je izvršila bombaške napade na jugoslovenske ambasade u Vašingtonu (SAD) i Otavi (Kanada), kao i na konzulate u Njujorku i San Francisku. Tokom novembra 1978. Kavaja i još desetina pripadnika SOPO-a uključujući Stojiljka Kajevića su uhapšeni u Njujorku u pripremi osвете za brutalno ubistvo novinara Dragiše Kašikovića od strane SDB. Kavaja je oslobođen po plaćanju kaucije od 250.000 dolara i posle posete porodici u Njujorku, izveo je **otmicu američkog putničkog aviona Boing 727** (let 293 iz Njujorka za Čikago). Planirao je da zahteva Kajevićevo oslobađanje, da odlete za Beograd i obruše se na soliter *Ušće* u kojem je tada bilo sedište CK SKJ. Nakon što mu je Kajević telefonom saopštio da neće poći sa njim, pustio je putnike na slobodu zadržavši samo pilota, kopilota, a u avionu je bio i njegov advokat. Prinudio je posadu da odlete iz Čikaga do aerodroma Dž. F. Kenedi u Njujorku s namerom da krenu za Beograd. Na savet advokata odleteli su za Irsku, koja nije imala ekstradicioni sporazum sa SAD nadajući se političkom azilu. Kavaja se predao u Irskoj, ali je ipak bio ispušten SAD gde je i osuđen.⁵⁰

Tokom 80-ih terorističke akcije ne zamiru, ali sve više u samoj zemlji i od strane albanskih terorista. S druge strane politički zahtevi sve više artikulišu kroz javne demonstracije i političko-propagandni rat. Tome je doprineo i pojačan državni nadzor ali i represija na Kosovu, naročito posle velikih albanskih demonstracija marta 1981. Samo tokom perioda 1981–1988. u JNA je otkriveno 225 ilegalnih albanskih grupa sa više od 1.600 vojnika. Na Kosovu je godišnje vršeno između 40 i 100 oštećenja vojnih instalacija, imovine i nekoliko manjih sabotaža i provokacija. Najpoznatija manifestacija *tihog rata* jesu pucnji albanskog vojnika A. Keljmendija 1987. u kasarni u Paraćinu, medijski prikazana kao terorizam u pokušaju mobilizacije javnog mnjenja u vreme dolaska Slobodana Miloševića na čelo Srbije. Od 1989. Kosovo je ponovo buknilo kroz masovne demonstracije i štrajkove i sve brojnije terorističke i gerilske akcije, koje su obeležile devedesete, provocirajući odgovor policije, kasnije i vojske, sve do intervencije NATO pakta 1999. kojom su praktično podržani separatistički zahtevi Albanaca na Kosovu.⁵¹

---

⁵⁰ Svedočenje Nikole Kavaje autoru, novembar 2007; <http://www3.washingtontimes.com/news/2008/nov/11/serb-who-hijacked-us-plane-in-1979-dies/>

⁵¹ Bojan Dimitrijević, *Istorijski aspekti terorizma u Jugoslaviji*, Istorija 20. veka, 1–2008, Beograd 2008, 134–140.

„Neutralisanje ekstremne emigracije“

Režim je nastojao da prema političkim protivnicima u zemlji i inostranstvu koristi *i šargarepu i štap*. Vršio je amnestije i davao pomilovanja, nudio saradnju sa službom i ugodnosti koje nose položaji bivšim osuđenima spremnim na saradnju, a s druge strane, žestoko se obračunavao sa najradikalnijim elementima u krugu političke emigracije. Na optužbe da se jugoslovenska tajna policija služi brutalnim metodama obračuna, jugoslovenska strana je odgovarala da se radi o „*međusobnom obračunu u emigrant-skom podzemlju*“ kao i „*međusobnim ratom četničke i ustaške emigracije*.“ Služba državne bezbednosti je, u domenu svog operativnog rada, nastojala da uspostavi što veću diferencijaciju među političkim emigrantima. U jednoj analizi se konstatuje da „*moramo biti nemilosrdni prema svima onima koji nastavljaju sa neprijateljskom delatnošću*“, a s druge da „*moramo biti tolerantni i strpljivi prema onima koji su zavedeni*“. SDB je bila primorana da vodi i posebne akcije, prvenstveno psihološkog karaktera, kojim je otežavala efikasnije ujedinjavanje ekstremne emigracije i njihovo delovanje. Akcijama je unosila strah, dezorijentaciju i razdor među ionako posvađane političke emigrante, navodeći ih na uzajamno optuživanje i razračunavanje, sve uz podršku Predsedništva SFRJ i njegovog Saveta za zaštitu ustavnog poretka.⁵² Tako su iz redova *ekstremne emigracije* ili zbog saradnje s njom tokom 70-ih osuđena 143 lica od čega 93 pripadnika ustaške emigracije, 44 četničke i po 1 iz makedonske, belogardejske i balističke.⁵³

U suzbijanju migrantske terorističke aktivnosti SDB je, prema sopstvenim izveštajima, postizala dobre rezultate. Samo tokom 1975. i 1976, kako se navodi, sprečeno je 16 težih diverzantsko-terorističkih akcija i osuđeno 90 lica zbog neprijateljskog delovanja. Stoga se ekstremna emigracija preorijentisala na delovanje među emigrantima i terorističke atake na jugoslovenska predstavništva i građane u inostranstvu. Procenjivalo se da se sve jugoslovenske emigracije oslanjaju na inostrane reakcionarne krugove i predstavljaju oruđe u njihovim rukama. U pojedinim zemljama emigracija je uživala blagonaklonost i podršku nekih političkih partija i zvaničnih organa, pa se njihove akcije koriste za politički pritisak protiv Jugoslavije, kad im to ustreba. Ekstremni emigranti su povezani i sa međunarodnim terorističkim grupama i „*uz pomoć inostranih krugova stvorili su materijalnu bazu za razvijanje i izvođenje propagandno-subverzivne delatnosti protiv naše*

---

⁵² AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 24–1975, 26. sednica, *Neka aktuelna pitanja bezbednosti – izlaganje saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića 18. mart 1975, 7.*

⁵³ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 46, 75. sednica, 12. april 1977, *Informacija o amnestiji i pomilovanju lica osuđenih za političke delikte.*

zemlje i naših građana na privremenom radu u inostranstvu.“⁵⁴ Jugoslovenske vlasti su oštro protestovale kod vlada zapadnih zemalja. Iako su u nekim zemljama apeli delimično urodili plodom i doveli do određenih mera zabrane i organizovanja rada, druge su se o te zahteve potpuno oglašavale.⁵⁵

U SDB se procenjivalo da u eventualnoj kriznoj situaciji treba računati, između ostalih, i na intenzivne akcije tzv. *šeste kolone* (tj. *emigracije*), što je bila jedna od osnova za izradu tzv. plana za krizne situacije – *Akcija Papuk* početkom 70-ih.⁵⁶ Očekivalo se da će, u uslovima pojačanih pritisaka sa Zapada, prozapadne grupacije (nacionalisti, liberali, „ostaci starih struktura“, kler i drugi) pojačati političke i propagandne akcije i *širiti defetizam, dezinformacije i slično*. U istim uslovima očekivalo se da istočne obaveštajne službe intenziviraju akcije oslanjajući se na IB emigrante, rankovićevce i birokratsko dogmatske snage u Jugoslaviji koje će nastojati da se poistovete sa zvaničnom politikom odbrane zemlje u cilju osvajanja pozicija vlasti.⁵⁷ Time bi se stvorila široka opoziciona platforma i mobilisao deo omladine koji je podložan „*uticajima i željama za individualnim ispoljavanjem i isticanjem*“, podsticao nacionalizam, šovinizam i separatizam. Išlo bi se i na razbijanje jedinstva u političkom i državnom rukovodstvu, izazivanje poteškoća u privrednom sistemu, preduzimanje političko-diverzantskih akcija u zemlji, razbijanje sistema ONO i DSZ, SK na Univerzitetima i školama, itd. Intenzivirala bi se obaveštajna delatnost i stvaranje agenture u zemlji, formiranje ilegalnih i legalnih punktova i organizacija za postizanje „*neprijateljskih ciljeva*“.⁵⁸ U maksimalnom programu, spoljni neprijatelj i neprijateljska emigracija bi pokušali da „*privuku sredstva javnog informisanja na svoje pozicije ili da unese zabunu i da stvori opštu dezorijentaciju*“, a u minimalnom programu da sredstva javnog informisanja dovede na prividno „*objektivističke pozicije*“ i da sa tih stanovišta napadaju i raskrinkavaju postojeći sistem.⁵⁹

Kao mogući povodi i oblici za ispoljavanje *krizne situacije* navode se: konfrontacija blokovskih grupacija (*Treći svetski rat*), spoljni pritisci i demonstracija sile u odnosu na Jugoslaviju, masovni štrajkovi i demonstracije u zemlji, itd. Kako bi se ovo predupredilo, trebalo je preduzeti mere u cilju „*potpune kontrole teritorije i sprečavanja delatnosti unutrašnjeg neprijatelja, stranih obaveštajnih službi i neprijateljske emigracije*“, ali i sprečiti „*glasi-*

---

⁵⁴ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 39, 61. sednica, 19. oktobar 1976, *Nacrtr izveštaja o stanju u zemlji 8. oktobar 1976, Zaštita ustavnog poretka*, 65–71.

⁵⁵ Isto, 65–71.

⁵⁶ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, Fasc. 22–1975, 26. sednica, 4. februar 1975, *Osnovi za izradu planova i pripremnih mera za slučaj krizne situacije – Akcija Papuk*, 5–10.

⁵⁷ Isto, 10.

⁵⁸ Isto, 7.

⁵⁹ Isto, 10.

ne i dezinformacije koje mogu unositi u javnost uznemirenost, dezorijentaciju, psihozu straha, nenormalnost stanja“ itd.. Operativnim planom *Papuk* određena su zaduženja predsednika republike, SKJ, Predsedništva SFRJ, SIV-a, SSUP, SSIP, SSNO, Skupštine, Komisije za informisanje i drugih ključnih državnih i partijskih institucija, sve do lokalnog nivoa. Posebno je planom predviđeno da SSUP vrši potpunu kontrolu i onemogućavanje delovanje neprijatelja u zemlji i inostranstvu, uspostavljanjem operativne kontrole nad svim eksponiranim neprijateljskim grupacijama i preventivnim postavljanjem, prema njihovom delovanju. Ukazano je na potrebu sprečavanja diverzantsko-terorističkih aktivnosti i likvidaciju ubačenih terorističkih grupa i onih koje deluju protiv jugoslovenskih predstavništava u inostranstvu i pojačanu zaštitu objekata, ličnosti i institucija.⁶⁰ Razmatrana je mogućnost povećanja bezbednosti većom kontrolom, modernizacijom službe, nabavkom tehnike i većim obezbeđenjem institucija, vitalnih objekata (ambasada i konzularnih predstavništava, aviona itd.) kao i ličnosti koje su mogle biti predmet terorističkih napada. Konkretno se razmatralo nabavka 250 aparata za pronalaženje eksplozivnih naprava u avionima i poštanskim pošiljkama itd.⁶¹

Prema „*neprijateljskoj ekstremnoj emigraciji*“ u pojedinim slučajevima primenjivane su i tzv. *posebne mere* ili **neutralisanje** kako se kaže u zvaničnim dokumentima. Pod time se u izveštajima SDB misli uglavnom na fizičke likvidacije.⁶² Prema emigrantima je trebalo propagandno delovati i upoznati ih sa pozitivnim tekovinama političkog i društvenog razvoja Jugoslavije, dok se sa onima označenim kao ekstremisti-teroristi trebalo nemilosrdno obračunavati. Zahvaljujući oštrom delovanju SDB i većem izostanku međunarodne političke podrške i tolerancije tokom 70-ih terorističkoj emigraciji su zadati ozbiljni udarci. Žarišta i nosioci te delatnosti su potpuno ili delimično „*neutralisani*“, pa se navodi da za dve godine 1975–1977. nije izvedena nijedna ozbiljnija teroristička akcija. Samo od 1968. u „*međusobnim obračunima*“ (a zapravo većinom *likvidirano*) poginulo je 57 terorista. Zaplenjeno je oko 200 kg eksploziva i 380 upaljača, veće količine emigrantske štampe i drugog materijala neprijateljskog sadržaja (oko 50.000 primeraka).⁶³ Zbog sve većih gubitaka, aktivnost ekstremne emigracije se od kraja 70-ih više locira u prekomorskim zemljama u Južnoj, Severnoj Americi i

---

⁶⁰ Isto, 20–40.

⁶¹ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 24–1975, 26. sednica, *Neka aktuelna pitanja bezbednosti – izlaganje saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića 18. mart 1975, 7.*

⁶² Isto, 7.

⁶³ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 45, 74. sednica, *Specijalni rat protiv SFRJ*, 23. april 1977, 45.

Australiji, gde izostaju mere gonjenja iz spoljnih ili unutrašnjih političkih razloga.⁶⁴

Prema svedočenjima bivših funkcionera SDB-a i dobrih poznavalaca metoda tajnih službi, služba je na agresivne napade uzvraćala istim, pa i agresivnijim merama likvidirajući neselektivno i simetrično lica iz raznovidnih redova političkih emigranata, često se služeći provokacijama. Dušan Stupar, načelnik beogradskog odeljenja SDB tokom 1984–1987, priznaje da je bilo likvidacija mnogih političkih emigranata, ali kaže da je država bila isprovocirana terorističkim aktima sprovedenim ili planiranim u redovima političke emigracije, po principu „na ljutu ranu, ljutu travu.“ Savezna UDB-a je, navodno, za likvidaciju koristila ljude iz podzemlja ili sa kriminalnom prošalošću i vezama. Ostvarivana je saradnja, u tom smislu, sa drugim tajnim službama (npr. rumunskom DIA) „po principu reciprociteta“, koja se poput bugarske i sovjetske službe na sličan način obračunavala sa svojim disidentima.⁶⁵ Aleksandar Vasiljević, bivši šef vojne bezbednosti, tvrdi da je vršena selekcija ekstremista i terorista po odluci najvišeg državnog vrha i Saveta za zaštitu ustavnog poretka.⁶⁶ Marko Nicović, bivši visoki obavestajac, zatim advokat i biznismen, ističe da je služba vršila neprincipijelne simetrije zbog uplitanja politike. Srpska služba, po njegovom mišljenju, morala je da zadovolji zahteve hrvatske i ostalih službi i vrši eliminaciju pojedinih četničkih aktivista u emigraciji, iako su realno bili manje opasni i nisu zabeležili nijedan znatniji teroristički akt, za razliku od ekstremne ustaške emigracije. Likvidacije su bile delom odgovor SDB na terorističke provokacije kao što su podmetanje bombe u bioskop *20. oktobar – 1968*, ubistvo ambasadora Vladimira Rolovića u Stokholmu 1971, ubacivanje 19 hrvatskih terorista u Hercegovinu 1972, napade na predstavništva JAT-a, banke i drugo.⁶⁷ U brošuri o *Specijalnom ratu* protiv SFRJ navodi se da „bez

⁶⁴ M. Bošković, *n. d.*, 338.

⁶⁵ Svedočenja bivšeg načelnika beogradske SDB Dušana Stupara (1984–1987), *Pravila službe – Insajder* 2. oktobar 2008, B92. Najpoznatija akcija bugarske Državne sigurnosti bilo je ubistvo Georgija Markova, novinara bugarske redakcije BBC 1978. godine – M. Meštrović, *n. d.*, 133. Više o saradnji jugoslovenske i rumunske službe, dogovoru Tita i Čaušeskua iz 1973. o likvidaciji rumunskih političkih emigranata u: Jon Pačepa, *Crveni horizonti*, Beograd 1991, 432–444.

⁶⁶ Tako je, prema Stuparu, angažovan Ž. Ražnatović Arkan, kao sin oficira JNA i „dokazani patriota jer se i na svoju ruku u inostranstvu obračunavao sa četničkom i ustaškom emigracijom, to ga je preporučivalo za ovakve zadatke“. – Svedočenja bivšeg načelnika beogradske SDB Dušana Stupara, Aleksandra Vasiljevića i Aleksandra Čotrića, *Pravila službe – Insajder* 2. oktobar 2008, B92.

⁶⁷ „Hrvati su ubijali ustaše, Slovenci Belu gardu, Bosanci baliste, a Srbi četnike i albanske teroriste“, Svedočenje Milanka Nikolića, bivšeg obavestajca SDB SSUP-a <http://internetnovineserbske.spaces.live.com>; Izjava M. Nicovića, 5. oktobar 2008. Utisak nedelje, B92, Iako bivši operativci o tome javno govore, (pa je i vršena ekshumacija dvojice ubijenih Dapčevićevih telohranitelja, Opojevića i Stojanovića tokom 2003) na pitanje A. Čotrića

obzira na to što se trenutno razlikuju po oblicima i opsegu delovanja, sve nacionalne grupacije jugoslovenske fašističke emigracije su podjednako opasne“. Nacionalnom simetrijom progona se izbegavala kvalifikacija hrvatske emigracije kao najozbiljnije u terorističkim aktivnostima.⁶⁸ U trećem izdanju udžbenika Više škole unutrašnjih poslova *Osnovi državne bezbednosti* iz 1987. autora Obrena Đorđevića, srpska emigracija je predstavljena kao brojnija od hrvatske, koja je bila faktički masovnija i opasnija. Po rečima autora, to je posledica političke odluke da svaka republika i pokrajina proganja najpre svoje političke delikvente.⁶⁹

Obračun sa označenim teroristima vođen na ovakav način imao je za posledicu da su danak platili mnogi koji su samo propagandno i politički delovali protiv komunističkog režima ne pribegavajući nasilju. Prema pisanju Božidara Spasića, bivšeg obaveštajca zaduženog za praćenje kruga oko *Naše reči*, tajna služba je više od dve decenije progonila i pratila krug oko Desimira Tošića, potpuno miroljubivog i demokratski nastrojenog. Aleksa Đilas govori da su čak i prema njima, zbog ugleda i uticaja koji su imali, bile, navodno, planirane „mere neutralisanja“ početkom 80-ih.⁷⁰ Svaka republička SDB bila je orijentisana i zadužena za praćenje, borbu i likvidaciju neprijateljske aktivnosti svoje emigracije. Makedonska je bila usmerena na likvidaciju i praćenje neprijateljskih istupa i akcija u Bugarskoj i Grčkoj. Crnogorska je pratila mahom ibeovce, među kojima i Vladu Dapčevića. Hrvatska SDB je orijentisana na Zapadnu Evropu, posebno na Nemačku, Italiju i Mađarsku. Dok je slovenačka bdela nad emigrantima u Austriji i Italiji, srpska služba je bila posebno zainteresovana za Nemačku, Englesku i Sjedinjene Američke Države.⁷¹

Prema nekim istraživačima, posle Drugog svetskog rata likvidirano je preko stotinu političkih emigranata, najviše za dve decenije, to jest od kraja 60-ih do kraja 80-ih. Nemačka štampa je svojevremeno pisala o spisku od 65 emigranata u Zapadnoj Evropi koji su bili predviđeni za likvidaciju. Hrvatski publicista Bože Vukušić tvrdi da je tajna služba Jugoslavije u tom

---

tokom 2007. koliko je bilo likvidiranih političkih emigranata u vreme Titovog režima, od BIA je dobio odgovor da ona o tome nema podataka. – *Svedočenje Aleksandra Čotrića*, Pravila službe – Insajder 2. oktobar 2008, televizija B92.

⁶⁸ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 45, 74. sednica, *Specijalni rat protiv SFRJ*, 23. april 1977, 42.

⁶⁹ Mark Lobi, *Tajne službe Srbije, I*, Beograd 2006, 117.

⁷⁰ Aleksa Đilas piše o tome kako je falsifikovan ceo broj *Naše reči* i kako je lažno objavljena narudžbenica za njegovu knjigu o ocu Milovanu Đilasu. Više u A. Đilas, *U emigraciji*, Beograd 2009, 237, *Izjava Božidara Prelevića*, 5. oktobar 2008. *Utisak nedelje*, TV B92.

⁷¹ AJ, Predsedništvo SFRJ, 803, fasc. 24–1975, 26. sednica, *Neka aktuelna pitanja bezbednosti – izlaganje saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića*, 18. mart 1975, 4.

periodu likvidirala više od 69 hrvatskih nacionalista u Evropi i Južnoj Americi.⁷² Marko Lopusina navodi ukupno 110 ubijenih emigranata u periodu 1946–1990, još 25 neuspelih uz 8 smrtnih kidnapovanja, uz 14 uspelih i neuspelih otmica.⁷³ Još uvek su nedovoljno rasvetljene okolnosti atentata na Ante Pavelića 10. aprila 1957. i postavljanja bombe u Hrvatskom domu u Buenos Ajresu 1960. kojom prilikom je stradalo više civila, među kojima i dece. Tokom 60-ih i 70-ih pominje se da je likvidirano na desetine hrvatskih proustaških i desničarskih političkih emigranata. Najviše pažnje je pridavano likvidaciji emigrantskih vođa: Maksa Luburića, predsednika ekstremne hrvatske emigracije *Hrvatski narodni otpor* (HNO) u letovalištu Carcagente, nedaleko od Valensije u Španiji (20. aprila 1969), Nahida Kulenovića u Damasku 1969, Branimira Jelića 1972. u Berlinu i Brune Bušića 16. oktobra 1978. u Parizu, kao i Blagoja Sambeskog člana makedonske organizacije DOOM koji je zaklan nožem u Parizu 1975.⁷⁴

Prema podacima o koje je objavio britanski časopis *Daily record* 1989, jugoslovenska tajna policija je najviše likvidacija u emigraciji imala u SR Nemačkoj, čak 28, u Francuskoj i Italiji po 7, u Belgiji je izvršeno 6, a po 2 u SAD, Argentini, Austriji i Švedskoj. Najmanje atentata SDB je izvršila u Velikoj Britaniji, Kanadi, Španiji, Južnoj Africi, Australiji i Švajcarskoj – po

⁷² Boža Vukušić, *HRB – rat prije rata*, Zagreb 2012.

⁷³ Marko Lopusina, *Ubice u ime države*, Beograd 2012.

⁷⁴ Među nastradalima je najviše članova ustaških organizacija koje su bile najbrojnije, ali i najopasnije po SFRJ. U razdoblju od 1946. do 1990. služba je, navodno, **likvidirala 69 hrvatskih emigranata, a osmorica su nestala**. Izvršila je 24 neuspela atentata na hrvatske emigrante, žrtve su se izvukle s lakšim ili težim ozledama. Trojica su oteta, a četvorica su se spasila od otmice. Na toj listi su: dr I. Protulipac, G. Pasti, M. Milićević, H. Ursa, M. Rukavina, K. Tolj, N. Kulenović, V. M. Luburić, J. Senić, S. i T. Ševo, B. Jelić, N. Penava, B. Bušić, A. Cikoja, J. Oreč, S. Nižić, A. Kostić i I. Furlić, S. Đureković i D. Đureković i drugi. Atentat na A. Pavelića 10. aprila 1957. u predgrađu Lomas del Palomar u Buenos Airesu (od kojeg je preminuo 29. decembar 1959. u Španiji), izvršio je srpski politički emigrant Blagoje Jovović, iako su na njegovoj likvidaciji radile i srpska i hrvatska služba bezbednosti kao i jevrejski Mosad. Odluku o likvidaciji Stjepana Đurekovića u akciji Dunav donela je, navodno, Milka Planinc, u svojstvu predsednika Saveta sa zaštitu ustavnog poretka. Glavni razlog za preuzimanje najstrožih mera SDB SSUP-a, bila je, navodno, Đurekovićeva namera da se vrati u Jugoslaviju i da na suđenju svedoči o kriminalnim radnjama vrha Saveza komunista Jugoslavije. U Bavarskoj je tim povodom vođena obimna istraga. Tokom 2008. osuđen je jedan od aktera atentata Krunoslav Prates, a Hrvatskoj je doneo velike probleme tokom 2013. zahtev Nemačke da se izruči Josip Perković bivši visoki funkcioner SDB optužen za učešće u atentatu. – Prema B. Vukušić, *Tajni rat UDB-e protiv hrvatskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, Zagreb 2003, 463–464. Prema drugom istraživaču I. Čizmiću, radi se o 67 ubistava, 4 oteta, 5 pokušaja otmice, 4 nestala i 29 neuspelih atentata. Čizmić tvrdi da su otmicu hrvatskog književnika V. Čižeka 1977. organizovali i sproveli agenti H. Milić, T. Kokot, I. Sprečković, J. Anšić, S. Dinda i B. Pletikosa, prema direktivi šefa bosansko-hercegovačke UDB-e D. Zgonjanina. – Ivan Čizmić, *Iseljena Hrvatska*, Zagreb 2006; Pero Zlatar, *Meta poglavlak: Živ ili mrtav*, Zagreb 2010.

jedan.⁷⁵ Pojedini politički emigranti su likvidirani na krajnje brutalan način radi zastrašivanja. Tako su u noći 18/19. juna 1977. u Čikagu, poznati emigrant i politički aktivista u SAD Dragiša Kašiković i maloletna Ivanka Milošević izbodeni sa više desetina uboda nožem kako bi se poslala poruka i zastrašili ostali. Godine 1960, u Buenos Ajresu u dvorani *Hrvatskog doma* aktivirana je bomba u čijoj je detonaciji poginula i trogodišnja Dinka Domančević.

Telo srpskog političkog emigranta u SAD, Borivoja Manića je, 1986. izmasakrirano i razbacano po gepeku automobila u Čikagu.⁷⁶ U literaturi, u svedočenjima nekih bivših pripadnika službe i među emigrantima se obično govori o dvadesetak srpskih političkih emigranata koji su pali kao žrtve „neutralisanja“.⁷⁷ Spisku treba dodati emigrante stradale prilikom kidnapovanja Vlade Dapčevića početkom avgusta 1977. u Bukureštu, Aleksandra Opojevića i Đoke Stojanovića, još neke „sumnjive slučajeve“ koje tek treba istražiti, kao i desetak likvidiranih ekstremnih albanskih emigranata od kojih su najpoznatiji braća Jusuf i Baroš Gervala, Vehbi Ibrahim, Zeka i Enver Hadri.⁷⁸

---

⁷⁵ Navodi se Dejli rekord, London 1989, u R. Kalabić, *Srpska emigracija*, Beograd 2001.

⁷⁶ *Svedočenja bivšeg načelnika beogradske SDB Dušana Stupar, Pravila službe* – Insajder 2. oktobar 2008, TV B92; Radovan Kalabić, *Srpska emigracija*, Beograd 2001, 85.

⁷⁷ Siniša Ocočoljić, komandant Mlavskog korpusa JvuO (Jugoslovenske vojske u otadžbini), ubijen pod nerazjašnjenim okolnostima 1953. u Italiji; Duško Raketić, poverenik u Dinarskoj diviziji (JvuO) ubijen 1967. u Francuskoj; Andrija Lončarić, bivši oficir Jugoslovenske kraljevske vojske i jedan od osnivača SOPO Otadžbina, likvidiran 10. marta 1969. u Parizu; Ratko Obradović, urednik Ljotičevskog lista *Iskra*, likvidiran 17. aprila 1969. u Minhenu; Sava Čubrilović, politički emigrant urednik antikomunističkog lista *Jugosloven* i dopisnik lista *Srpska borba*, likvidiran 15. decembra 1969. u Švedskoj; Jakov Ljotić, brat Dimitrija Ljotića, urednik Ljotičevske *Iskre*, ubijen 8. jula 1974. u Minhenu; Bora Blagojević, emigrant aktivan u Belgiji, likvidiran u Briselu 8. marta 1975; Petar Valić, urednik lista *Vaskrs Srbije*, likvidiran 12. maja 1975. u Briselu; Miodrag Bošković, publicista i urednik emigrantskih novina, ubijen u Belgiji 6. avgusta 1976; Dragiša Kašiković, novinar i publicista čikaške *Slobode* i Ivanka Milošević kojoj je bio očuh, ubijeni 19. juna 1977. u Čikagu; Bogdan Mamula, politički emigrant u SAD, ubijen 18. avgusta 1977. u Geriju, Indijana; Borislav Vasiljević, vlasnik srpskog radija Čas, ubijen 1. februara 1979. u američkoj državi Indijani; Dušan Sedlar, predsednik SNO u Zapadnoj Nemačkoj, promovisao se kao predsednik vlade u izbeglištvu, ubijen dve nedelje uoči Titove smrti 16. aprila 1979. u Dizeldorfu (Nemačka); Jovo Caričić, oficir JVuO, ubijen 17. februara u Beču 1986, a telo mu je nađeno u Dunavu, u Mađarskoj; Borivoje Manić, ubijen 9. marta 1986. u Čikagu. Radovan Kalabić spisku stradalih emigranata dodaje i sumnjivu saobraćajnu nesreću Mihaila Naumovića, političkog emigranta, koji je samo šest meseci posle ubistva D. Kašikovića, 16. januara 1978, doživeo udes i sleteo u Mičigensko jezero. – R. Kalabić, *n. d.*, 279–286, 331–336; M. Janković, *Žigosani na spisku UDB-e*, Politika, 14. jun 2005.

⁷⁸ Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića II – politička represija u Srbiji 1953–1985*, Beograd 2011, 484 i dalje.

BIA je 2009. na pitanje Ministarstva dijaspore odgovorila da o ubijenim srpskim emigrantima nema podataka, osim za likvidaciju Jakova Ljotića, čije je ubistvo priznao izvesni Pavle Matić, novinar, koji je 1967–1974. bio na privremenom radu u inostranstvu i po povratku u zemlju 1977. priznao delo i pred OKS u Beogradu osuđen na 6 i po godina zatvora. Za slučajeve Ratka Obradovića, Miodraga Boškovića i Dušana Sedlara kaže se da su postojali dosijei, ali da su izgoreli prilikom NATO bombardovanja 1999.⁷⁹ Švedska policija je osumnjičila jugoslovenskog državljanina Milana Šop Đokića, za koga se sumnjalo da je agent SDB, za ubistvo Save Čubrilovića. Milanko Nikolić, bivši inspektor savezne tajne policije, tvrdi da je u vreme generala Franje Herljevića, na Titov nalog, počelo angažovanje jugoslovenskih kriminalaca u Evropi za likvidaciju „jugoslovenske neprijateljske emigracije“. Po njemu, politička ubistva emigranata organizovala je savezna tajna služba SDB Jugoslavije, pa, navodno, BIA o tome nema dokumenta i saznanja o tim državnim atentatima i atentatorima.

Za likvidatore su angažovani spoljni saradnici, špijuni i kriminalci, koje je SDB štutio.⁸⁰ Pored ovih najradikalnijih metoda „neutralisanja“ od strane tajne službe organizovana su kidnapovanja političkih emigranta radi

---

⁷⁹ Pod oznakom „*službena tajna strogo poverljivo*“ BIA je uputila Ministarstvu dijaspore Republike Srbije dokument br. 02–721 u kome se navodi kako ne postoje saznanja i osnovana sumnja da je tajna policija nekadašnje SFRJ odgovorna za likvidaciju 12 emigranata u inostranstvu u periodu 1969–1986. To je bio zvaničan odgovor na dopis ministra dijaspore A. Čotrića kojim je tražio odgovor na pitanje o likvidacije 12 političkih emigranata. Prema tim navodima postoji osnovana sumnja da su iz političkih razloga likvidirani srpski emigranti. „*BIA nas je obavestila da ništa ne zna o umešanosti agenata nekadašnje zloglasne Ozne, potom Udbe, pa SDB-a, u ubistva istaknutih političkih emigranata*“ – otkriva A. Čotrić i pojašnjava da je pomenuti dokument zakasneli odgovor na dopis koji je to ministarstvo uputilo direktoru BIA Radetu Bulatoviću 18. avgusta 2004. – M. Janković, *Žigosani na spisku UDB-e*, Politika, 14. jun 2005.

⁸⁰ Jedan od najprozivanijih za likvidacije J. Senića 1972, S. Ševe sa ženom i 10-godišnjim detetom u Minhenu 1971, S. Mužića, takođe u Minhenu 1981. i pokušaj ubistva Nikole Štedula u Škotskoj 1988 – Vinko Sindičić je, navodno, bio agent provokator i likvidator za službu državne bezbednosti, zbog čega je osuđen u Škotskoj na 15 godina zatvora. U Hrvatskoj je optužen 1993. i za ubistvo B. Bušića zbog čega je Hrvatska tražila 1996. i dobila njegovo izručenje krajem 1998. Zbog optužba za učešće u ubistvu B. Bušića i S. Đurekovića vodio se sudski spor u Hrvatskoj. – *Sindičić prekasno podnio tužbu protiv nakladnika Globusa?* Vjesnik, 1. listopada 1999. Kako piše Bože Vukušić, među likvidatorima emigranata su najpoznatiji bili Ilija Stanić iz Sarajeva (ubica Maksa Luburića), Bogoja Panajotović iz Niša, Ivan Galić, Vinko Sindičić iz Rijeke (navodno ubio 11 ustaša) pominju se Željko Ražnatović Arkan, Đorđe Božović Giška, Andrija Lakonić, Darko Ašanin i mnogi drugi. Poznat je slučaj Slobodana Radojev Mitrića zvanog *Karate Bob* koji je 1973. imao zadatak da likvidira Vladimira Dapčevića, od čega je odustao i prebegao u Holandiju; B. Vukušić, *Tajni rat UDB-e protiv hrvatskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, 463–464; Z. Jovanović, *Umesto potezanja revolvera pozdrav s Dapčevićem, Ispovest jednog razočaranog udbaša*, feljton Danas, 10. maj 2004; I. Udovičić, T. Đurić, V. Đurić, I. Jednibrković, *Hrvatski nacionalni pokret*, Zagreb 1997, 66–68.

suđenja u zemlji, poput Vlade Dapčevića 1975, Bate Todorovića 1975, Milete Perovića 1977. Sumnjalo se da je isto urađeno i sa hrvatskim nacionalistima Krunoslavom Draganovićem (1967)⁸¹ i Venceslavom Čížekom (1977).

***

Hrvatska-proustaška a kasnije i albanska ekstremna emigracija bili su glavni nosioci političkog terorizma prema socijalističkoj Jugoslaviji. Pri tom treba imati u vidu višedecenijsku pa i vekovnu tradiciju albanske i hrvatske borbe za nezavisnu državu, ponekad i svim sredstvima. Kod Albanaca se ta linija može pratiti još od 1878, preko 1913, 1919–1923, 1945, 1981, 1989. do 1999, a kod hrvatske emigracije od 1932, 1941–1945, 1947, 1972. U srpskoj političkoj emigraciji, osim jednog kontroverznog slučaja 1977–1978, nijedan ozbiljniji teroristički akt nije zabeležen posle 1945, izuzimajući anarhične očajničke akcije odmetnutih četničkih grupacija do polovine 50-ih.

Glavni tok srpske emigracije, a još više Srbi u matici, izjašnjavao se za prihvatanje Jugoslavije kao države. Ozbiljnije su učestvovali u krivičnim delima protiv naroda i države kao ibeovci, monarhisti-četnici, liberali-demokrati ili socijalisti boreći se za drugačiji oblik društveno-političkog i administrativnog uređenja, ali ne i negirajući samu državu Jugoslaviju. Hrvatska politička emigracija je u najvećem delu bila antijugoslovenski opredeljena.

Na osnovu analize mnogih slučajeva ubistava političkih emigranata za koje postoji osnovana sumnja da je reč o političkim likvidacijama, vrhovi talasa se uočavaju krajem 60-ih, zatim polovinom 70-ih i kasnije 1983–1984. Zamah terorističkih aktivnosti ali i radikalnog odgovora države na njih pada upravo tokom sedamdesetih u vreme globalne ekspanzije terorizma. Serijska ubistva političkih emigranata na teritoriji SAD počinju posle 1977. nakon pokušaja otmice aviona u SAD i hapšenja članova emigrantske organizacije SOPO. Na meti je, osim stvarnih terorista, bio i veliki broj uglednih političkih aktivista, novinara i vlasnika medija, antikomunističkih intelektualaca, najviše u SR Nemačkoj. Neki od likvidiranih su duboko zagazili u osmu deceniju života. Osim zastrašivanja i preventivnog delova-

---

⁸¹ Kontroverzan je slučaj *dr Krunoslava Draganovića*, bivšeg profesora Teološkog fakulteta u Zagrebu, krajem rata navodno jednog od organizatora *Pacovskih kanala*, kojim su mnogi ustaški emigranti izbegli iz zemlje. UDB-a je posedovala informaciju da Draganović radi za vatikansku, italijansku i američku obaveštajnu službu. Objavljeno je da se novembra 1967. dobrovoljno vratio u zemlju, dok se u emigraciji pričalo o kidnapovanju. Sam je ćutao o tome, a živeo je u Sarajevu pod prismotrom do smrti 1982. godine. Neki istraživači smatraju da se radilo o višestrukom špijunu. Radmila Radić, *Država i verske zajednice 1945–1970*, II, Beograd 2002, 437; Dragoljub Živojinović, *Vatikan, Katolička crkva i jugoslovenska vlast 1941–1958*, Beograd 1994, 94.

nja protiv terorizma najverovatnije su intenzivniji progon i radikalnije metode „*neutralisanja*“ političkih emigranata od strane države usledile kao posledica težnje da se spreči organizovanje propagandno delovanje prema ekonomskoj emigraciji čija je masovnost eksplodirala od kraja 60-ih godina prošlog veka.

Srdjan Cvetković

TERRORISM AND YUGOSLAV POLITICAL EMIGRATION

Summary

The work analyzes forms of terrorist activities of political émigrés against the communist régime in Yugoslavia that culminated from the second half of the sixties until the beginning of the eighties of the last century. Also, it gives an overview how the State reacted to challenges posed by terrorists' through the process of neutralization of the extreme emigrants. According to the analysis executions of the emigrants reached peaks during the 1960s, then in the 1970s and between 1983–84. Intensity of the terrorist activities and the State's radical answer to it was noticeably high during the 1970s or during the global expansion of the terrorist activities. It is indicative that serial killings of political emigrants in the USA began after 1977 following the high jacking of the plane in the USA and the arrest of the members of the SOPO terrorist organisation. Besides the terrorists many prominent political figures, journalists and media moguls, anticommunist intellectuals mostly from Germany were targeted. In an attempt to stop organised propaganda activities aimed at economic emigrant the State applied methods for neutralisation of political emigrants, threats and preventative measures against the terrorists which reached its peak at the end of the 1960s.